Н.Д. Колотова
Воєнно-дипломатична академія
імені Є. Березняка,
В.М. Синьов, академік Національної академії
педагогічних наук України, доктор педагогічних
наук, професор Національний педагогічний
університет імені М.П. Драгоманова

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА РІВНІВ СФОРМОВАНОСТІ АНГЛОМОВНОЇ ЛІНГВОСОЦІОКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВОЄННИХ ДИПЛОМАТІВ

У статті викладено хід і результати перевірки рівнів сформованості англомовної лінгвосоціокультурної компетентності слухачів Воєнно-дипломатичної академії імені Євгенія Березняка – майбутніх воєнних дипломатів – на етапі констатуючого експерименту. Вона включала в себе оцінювання за такими критеріями: ціннісно-мотиваційним, когнітивним та операціональним. Рівні сформованості були визначені як високий, середньо-високий, середній, низький. Результати перевірки засвідчили в основному середній та низький рівень сформованості англомовної лінгвосоціокультурної компетентності слухачів, що заклало передумови для розроблення відповідної методики та подальшої повірки її ефективності на етапі формувального експерименту.

Ключові слова: англомовна лінгвосоціокультурна компетентність; майбутні воєнні дипломати; ціннісно-мотиваційний компонент; когнітивний компонент; операціональний компонент; Воєнно-дипломатична академія імені Євгенія Березняка.

Постановка проблеми. Сьогодні англійська мова розглядається більшістю дослідників як засіб міжкультурної комунікації. Так, для успішного англомовного спілкування потрібно, крім англомовних навичок і умінь, володіти мінімумом знань про рідну та цільову культуру, про культурні, соціальні та мовні розбіжності між ними [4, с. 425]. Професійна діяльність фахівців воєнно-дипломатичної служби напряму пов'язана із англомовним спілкуванням. Це означає, що слухачі Воєнно-дипломатичної академії імені Євгенія Березняка (ВДА) – майбутні воєнні дипломати – мають володіти достатньо розвиненою англомовною лінгвосоціокультурною компетентністю (АЛК).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування АЛК фахівців різних галузей порушувалася деякими сучасними науковцями. Так, розглянуто структуру цієї компетентності студентів гуманітарних ВНЗ, розроблено методики її формування, визначено об'єкти контролю рівня сформованості АЛК у студентів філологічних спеціальностей (Н.Ф. Бориско, А.В. Григорян, Н.Б. Ішханян, Л.П. Костикова, С.Ю. Ніколаєва, О.І. Морозова, І. І. Халєєва; M. Byram, M. Fleming, C. Kramsch, S. Stempleski, B. Tomalin та ін.). Серед цих питань недостатньо розробленим і принципово важливим залишається питання формування АЛК у студентів нефілологічних спеціальностей. У методичній літературі описана спроба визначити та ознайомити читачів із рекомендаціями науково-педагогічному складу щодо формування АЛК у майбутніх офіцерів-правоохоронців [5], а формування цієї компетентності у майбутніх воєнних дипломатів не було досліджено належним чином.

Мета статті – проаналізувати результати констатуючого експерименту для перевірки рівнів сформованості АЛК у майбутніх воєнних дипломатів.

Виклад основного матеріалу. АЛК майбутніх фахівців воєнно-дипломатичної служби розглядається нами як цілісна система вмінь, які

забезпечують використання ними країнознавчих та фонових знань про національні традиції, норми та цінності національної культури, специфіку вербальної та невербальної поведінки, культуру та звичаї народів англомовних країн. Вони також включають у себе факти про ці країни, лінгвокраїнознавчий мінімум словникового запасу мови, що в сукупності дозволяє майбутнім воєнним дипломатам досягати у такий спосіб повноцінної комунікації з іноземцями під час виконання фахових завдань.

Метою педагогічного експерименту є визначення змін у рівнях сформованості АЛК у двох групах – контрольній та експериментальній (КГ та ЕГ). На першому етапі проведено констатуючий експеримент. Він передбачав виявлення фактичного стану досліджуваного об'єкту та визначення параметрів, що стануть вихідними для формувального експерименту. Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури дозволяє виділити такі критерії сформованості АЛК майбутніх воєнних дипломатів: *ціннісно-мотиваційний, когнітивний* та *операціональний* [2; 5; 8]. Зважаючи на визначені нами критерії, виділяємо чотири рівні її сформованості – високий, середньо-високий, середній, низький. Зазначимо, що для успішного виконання фахових завдань слухачам достатньо досягти середньо-високого рівня АЛК, враховуючи загальновживаність англійської мови в умовах глобалізації та кількість мовців, що користуються нею для вирішення повсякденних та професійних завдань, але фактично не є носіями мови.

Значущість ціннісно-мотиваційного критерію у формуванні АЛК визначається складністю та системністю процесу підготовки слухачів ВДА. Перш за все, вони та педагоги мають усвідомлювати необхідність сформованості такої компетентності, адже навчально-виховний процес включає два рівнозначних взаємопов'язаних компоненти: навчальну діяльність викладача й навчально-мовленнєву діяльність слухача.

Для визначення рівня сформованості ціннісно-мотиваційного критерію було використано такі методи: опитування, спостереження, самооцінювання, анкетування. З метою забезпечення сприятливої психологічної атмосфери та, як наслідок, максимальної коректності результатів контролю, слухачам пропонувалося під час мовленнєвої розминки закінчити незавершені речення. Таким чином, викладач не демонстрував оціночного ставлення, отже, слухачі концентрувалися на змісті, а не на досягненні найвищого балу. Речення, що надавались для завершення, були максимально пов'язані з темою заняття, проте мали на меті з'ясувати ставлення слухачів до культури англомовних країн та порівняння культур рідної та інших країн. Загалом було оброблено 12 незавершених речень. В продовженнях речень виокремлювались індикатори кожного судження. Виявлені одиниці аналізу вносились до таблиці відповідно до їх питомої ваги. Так, наприклад, речення "Вивчення культури та традицій США я вважаю …" слухачі закінчили з такими показниками (табл. 1).

Таблиця 1.

Результати визначення ставлення майбутніх воєнних дипломатів до культури англомовних країн

Індикатор одиниці аналізу	ЕГ (%)	КГ (%)
Цікавим	77	64
Корисним	13	9
Непотрібним	10	27

Крім того, наприкінці семестру слухачам було запропоновано оцінити, наскільки важливими для себе вони вважають знання та вміння при виконанні фахових завдань, а саме: знання про географію, історію, літературу та мистецтво англомовних країн; про національну психологію та менталітет жителів англомовних країн; про іншомовні традиції та норми спілкування; про систему цінностей жителів англомовних країн; сприйняття України та українців жителями англомовних країн; вміння встановити комунікативний контакт з носіями мови; вибирати відповідний стиль поведінки у контакті з іноземцями; толерантність до представників іншої культури; сприйняття нових ідей. Оцінювання відбувалося шляхом присвоєння балів відповідно до рівня сформованості АЛК таким чином: 0 балів, якщо рівень відсутній; 1 – низький; 2 – середній; 3 – вище середнього; 4 – високий; 5 – вільний.

Загалом, опитування продемонструвало взаємозв'язок між змістом висловлювання та особливостями лінгвістичної підготовки їх авторів, а саме: чим більше досвід контактів з іноземцями різних країн, тим більша зацікавленість слухачів у вивченні соціально-культурних норм інших країн; чим нижчий рівень володіння ними англійською мовою, тим менший інтерес до її культури.

На першому етапі експерименту результати слухачів ЕГ та КГ були дуже подібні.

Як вже зазначалося, не менш важливим є ставлення викладача до доцільності формування АЛК. Викладачам пропонувалося дати відповіді на декілька запитань (табл. 2).

Таблиця 2.

Анкета для визначення ставлення викладачів до доцільності формування АЛК майбутніх воєнних дипломатів

Запитання анкети	Варіанти відповідей		
1. Як часто Ви торкаєтесь питань культури під час занять з англійської мови?	так	ні	інколи
2. Чи звертаєте увагу на реалії рідної культури під час занять з англійської мови?	так	ні	інколи
3. Чи звертаєте Ви увагу на реалії культури англомовних країн під час занять з англійської мови?	так	ні	інколи
4. Чи порівнюєте Ви під час занять з англійської мови особливості культури англомовних країн з особливостями рідної культури?	так	ні	інколи
5. Чи володіють випускники знаннями про етнопсихологічні особливості населення англомовних країн в обсязі, достатньому для виконання фахових завдань?	так	ні	інколи
6. Які навчальні посібники Ви вважаєте найбільш ефективними для оволодіння знаннями про етнопсихологічні особливості населення англомовних країн в обсязі, достатньому для виконання фахових завдань?			
7. Які матеріали потрібні для більш ефективної підготовки слухачів до взаємодії з представниками інших культур?			

Підсумовуючи відповіді викладачів, слід відзначити, що їх ставлення до формування АЛК слухачів переважно позитивне.

Для визначення рівня сформованості когнітивного компонента було використано такі методи: анкетування та самооцінювання (слухачів), опитування (викладачів). В анкеті слухачам пропонувалося відповісти на запитання, які подані у табл.3.

Таблиця 3.

Анкета для визначення ставлення слухачів до формування АЛК майбутніх воєнних дипломатів

Запитання акети
1. Які форми привітання англійською мовою Ви знаєте? Вкажіть їх.
2. Назвіть традиційні свята, що відзначають в англомовних країнах.
3. Назвіть Вашого улюбленого україномовного
письменника (письменників);
співака/ співачку/ музичний гурт(и);
актора/акторку;
ведучого телевізійної програми/ журналіста (журналістів).
4. Назвіть Вашого улюбленого англомовного
письменника(письменників);
співака/ співачку/музичний гурт;
актора/ акторку;
ведучого телевізійної програми/ журналіста(журналістів);

Аналіз відповідей на питання анкети свідчить, що обсяг фактичних знань в рідній та англійській мові доволі схожий, а саме – або слухач знається, наприклад, на музиці, і може навести десятки прізвищ співаків чи назв гуртів як українських, так і англомовних, відповідно, може назвати улюблених майстрів, або не цікавиться даним аспектом і ледве може навіть пригадати бодай одне-два прізвища.

Для вивчення *когнітивного компоненту* було проаналізовано рівень самооцінки слухачами сформованості у них АЛК за запитаннями, які містяться у табл. 4.

Таблиця 4.

Анкета для визначення самооцінки слухачів під час формування у них АЛК

№ з/п	Запитання анкети
1	1. Чи складно Вам розуміти англомовні тексти про культуру, звичаї та особливості англомовних країн?
	Так.
	Ні.
	Інколи.
2	Чи подобається Вам спілкуватися про культуру, звичаї та особливості англомовних країн?
	Так.
	Ні.
	Інколи.
3	Як Ви почуватиметеся, якщо опинитесь в людяному місці в англомовній країні?
	Комфортно.
	Некомфортно.
	Важко відповісти.

№ з/п	Запитання анкети
4	Чи готові Ви скористатися англійською, якщо опинитесь в людяному місці в країні, мовою якої Ви не володієте?
	Так.
	Ні.
	Важко відповісти.
5	Як Ви почуватиметеся, якщо почнете розмову (англійською) на серйозну тему (наприклад, міжнародні відносини, освіта) з носієм англійської мови?
	Комфортно.
	Некомфортно.
	Важко відповісти.
6	Як Ви почуватиметеся, якщо почнете розмову (англійською) на серйозну тему (наприклад, міжнародні відносини, освіта) з іноземцями, які не є носіями англійської мови?
	Комфортно.
	Некомфортно.
	Важко відповісти.

Очевидно, що слухачам бракує знань соціального та культурологічного характеру. Так, незалежно від загального рівня володіння англійською мовою, переважна більшість слухачів (96 %) готова обговорювати серйозні теми з іноземцями, які не є носіями англійської мови, пояснюючи це незначною ймовірністю потрапити у незручну ситуацію або спричинити її. Проте, слухачі визнають, що почуватимуться некомфортно у разі аналогічної розмови з носієм мови. Крім того, близько 50 % опитаних визнали, що розуміння текстів про культуру, звичаї та особливості англомовних країн зазвичай викликає труднощі.

Узагальнення відповідей продемонструвало, що слухачі володіють фактичною інформацією краще, ніж інформацією соціального та культурологічного характеру. Не викликає сумнівів, що у реальному міжкультурному спілкуванні саме ця інформація знадобиться більше, ніж фактична. Так, немає сенсу розповідати англійцю чи американцю, яке місто є столицею США, або, які він знає традиційні свята в англомовних країнах. Разом з тим знання особливостей поведінки в повсякденному та фаховому спілкуванні, норм етикету, прийнятих в англомовних країнах є життєво необхідним для виконання завдань воєнно-дипломатичної служби в міжкультурному середовищі. Отже, розширення соціокультурного контексту комунікації є найважливішою педагогічною умовою успішного формування АЛК майбутніх воєнних дипломатів.

Опитування викладачів виявило, що на заняттях інформацію соціального та культурологічного характеру здебільшого ігнорують, тому що її аналіз та засвоєння вимагає багато часу. До того ж перевірку засвоєння такої інформації за допомогою тесту множинного вибору проводити недоцільно, адже це вимагає додаткового часу.

Таким чином, бачимо, що когнітивний компонент формування АЛК майбутніх дипломатів містить проблемні ділянки.

Для визначення рівня сформованості операціонального компонента було використано такі методи: анкетування, самооцінювання, спостереження та тестування.

Метою анкети було виявити досвід у вивченні англійської мови слухачів ВДА за допомогою запитань, які подані у табл. 5.

Таблиця 5.

Анкета для визначення досвіду слухачів у вивченні англійської мови

№ з/п	Запитання анкети
1	Чи маєте Ви досвід спілкування англійською з носіями мови?
	Так
	Ні
2	Чи маєте Ви досвід спілкування англійською з іноземцями, які не є носіями англійської мови?
	Так
	Ні
3	Чи подобаються Вам завдання, які вимагають співставлення, порівняння, використання Вашого життєвого досвіду?
	Так
	Ні
	Важко відповісти
4	Чи порівнюєте (порівнювали) Ви на заняттях з англійської мови будь-які особливості культури англомовних країн із рідною культурою?
	Так
	Ні
	Важко відповісти
5	Яким завданням Ви віддаєте перевагу на заняттях? (Можна вказати кілька варіантів відповіді, але не більше 3)
	читання та переказ текстів
	переклад
	аналіз текстів
	Mind maps
	прослуховування аудіозаписів
	перегляд відеофрагментів
	дискусія
	підготовка презентацій на визначену тему
	написання листів/ ессе
	ваш варіант завдання:
6	Який з навчальних курсів, якими Ви користуєтесь (користувались), сподобався Вам найбільше?
7	Назвіть джерела, якими Ви користуєтесь для отримання актуальної інформації про культуру англомовних країн.

Аналіз результатів продемонстрував, що менше половини опитуваних (34 %) мали досвід достатньо тривалого безпосереднього спілкування з носіями мови. 63% – контактували з іноземцями, які не є носіями англійської мови. Цікавою є тенденція серед тих, хто мав можливість спілкуватися з іноземцями тривалий час (наприклад, під час виконання миротворчих завдань). Вони віддають перевагу завданням на порівняння, дискусіям, тобто активним формам роботи, в той час як слухачі, яким бракує досвіду спілкування з іноземцями, більш охоче перекладатимуть та переказуватимуть тексти.

Схожими є й переваги у виборі навчальних курсів та джерел для отримання актуальної інформації. Так, 48 % опитаних віддає перевагу вивченню мови за допомогою відео, а 52 % – вважають за необхідне максимально використовувати друковані матеріали. Таким чином, ті слухачі, хто має практичний досвід спілкування з іноземцями, намагаються отримати максимум інформації, не завжди усвідомлюючи, що одночасно збагачуються

інформацією соціального та культурологічного характеру, що сприяє досягненню ними необхідного рівня АЛК.

Щоб пересвідчитися в об'єктивності результатів, було проаналізовано результати складання слухачами формалізованого тесту. Для визначення вихідного рівня знань ми знаходили коефіцієнт навченості за формулою В. П. Беспалька [5, с. 52 – 69]:

$$K = \frac{A}{N},$$

де А – кількість правильних відповідей;

N – максимально можлива кількість балів.

Тестування показало, що середній рівень знань склав 0,42 в КГ, та 0,56 в ЕГ. Мінімальний показник в обох групах склав 0,26, а максимальні показники по групах: ЕГ– 0,62, а КГ – 0,6. Оскільки ці результати не досягли коефіцієнта навченості 0,7, то можна стверджувати, що слухачі обох груп не володіють на достатньому рівні знаннями, які є необхідними для взаєморозуміння при спілкуванні представників двох культур.

Висновки. АЛК є запорукою успішного спілкування майбутніх воєнних дипломатів з іноземцями та опосередкованого міжкультурного спілкування Загальний аналіз результатів показав, що більшість слухачів мотивовані на досягнення високого рівня такої компетентності, проте, лише одиниці можуть стверджувати, що їх особистий рівень сформованості відповідає вимогам. На констатуючому етапі слухачі мають різні рівні сформованості цієї компетентності. Переважна більшість продемонструвала низький та середній рівні. Недостатньо високі результати констатуючого експерименту підтверджують необхідність визначення педагогічних умов, найважливішою серед яких є розширення соціокультурного контексту англомовної фахової комунікації майбутніх воєнних дипломатів, та розробки методики формування у них АЛК, що є **перспективою подальших наукових досліджень.**

ЛІТЕРАТУРА

1. *Беспалько В.П.* Опыт разработки и использования критериев качества усвоения знаний / В.П. Беспалько // Советская педагогика. – 1968. – № 4. – С. 52–69.

2. *Костикова Л.П.* Формирование лингвосоциокультурной компетентности студентов гуманитарного вуза: дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 / Л.П. Костикова. – Рязань, 2011. – 320 с.

3. *Леонтьев А.Н.* Деятельность. Сознание. Личность: [текст] / А.Н. Леонтьев. – М.: Политиздат, 1975. – 304 с.

4. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах: [підруч. для студ. ВНЗ] / [Ніколаєва С.Ю., Бігич О.Б., Бражник Н.О., Гапонова С.В. та ін.]; за ред. С.Ю. Ніколаєвої. – [2-е вид, випр. і перероб.]. – К.: Ленвіт, 2002. – 328 с.

5. *Радванський А.І.* Формування лінгвосоціокультурної компетентності майбутніх офіцерів правоохоронних органів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / А.І. Радванський / – Хмельницький: Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Б. Хмельницького. – 2012. – 16 с.

6. *Рубинштейн С.Л.* Проблемы общей психологии / С.Л. Рубинштейн. – М.: Педагогика, 1973. – 424 с.

7. *Торчевський Р.В.* Модель розвитку управлінської культури майбутніх магістрів військового управління в системі післядипломної освіти / Р.В. Торчевський // Вісник Національного університету оборони України. – 2011. – Вип. 5 (24). – С. 70–77.

8. *Ягупов В.В.* Суб'єктно-діяльнісний підхід до підготовки військових фахівців у ВВНЗ / В.В. Ягупов, В.Г. Кущов // Військова освіта та наука: сьогодення та майбутнє: тези доп. 3

Міжнар. наук.-практ. конф., лист. 2007 р. / Мін. оборони Укр.; Військ. ін-т Київського нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. – Київ, 2007. – С. 213–214.

Н.Д. Колотова, Военно-дипломатическая академия имени Е. Березняка,
В.М. Синев, академик Национальной академии педагогических наук Украины, доктор педагогических наук, профессор, Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНАЯ ПРОВЕРКА УРОВНЕЙ СФОРМИРОВАННОСТИ АНГЛОЯЗЫЧНОЙ ЛИНГВОСОЦИОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ ВОЕННЫХ ДИПЛОМАТОВ

В статье представлены ход и результаты проверки уровней сформированности англоязычной лингвосоциокультурной компетентности слушателей Военно-дипломатической академии имени Евгения Березняка – будущих военных дипломатов – на этапе констатирующего эксперимента. Она включала в себя оценивание за такими критериями: ценностно-мотивационным, когнитивным и операциональным. Уровни сформированности определялись как высокий, средне-высокий, низкий. Результаты проверки показали в основном средний и низкий уровни сформированности англоязычной лингвосоциокультурной компетентности слушателей, что заложило предусловия для разработки соответственной методики и дальнейшей проверки ее эффективности на этапе формирующего эксперимента.

Ключевые слова: англоязычная лингвосоциокультурная компетентность; будущие военные дипломаты; ценностно-мотивационный компонент; когнитивный компонент; операциональный компонент; Военно-дипломатическая академия имени Евгения Березняка

N.D. Kolotova, Military Diplomatic Academy named after Yevhen Bereznyak,
V.M. Syniov, Academician of National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine,
Doctor of pedagogical sciences, professor
National Pedagogical University
named after M.P. Dragomanov

EXPERIMENTAL VERIFICATION OF ACHIEVEMENT OF ENGLISH LINGUASOCIOCULTURAL COMPETENCE IN FUTURE MILITARY DIPLOMATS

The article deals with analysis of experimental verification of achievement of English linguasociocultural competence among students of the military diplomatic academy named after Yevhen Berezniak who are future military diplomats. During the observational study the majority of students demonstrated low and average level of linguasociocultural competence in English which necessitates development of an appropriate system of techniques and further verification of its effectiveness during a shaping experiment.

Key words: linguasociocultural competence in English; future military diplomats; value-motivation component; cognitive component; operational component; military diplomatic academy named after Yevhen Berezniak.